

СОЦИАЛНИТЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ В ТВОРЧЕСКИТЕ ИГРИ НА ДЕЦАТА ОТ ПРЕДУЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ

Веселуна Петрова

Творческите игри (сюжетно-ролеви, театрализирани, строително-конструктивни) се подреждат сред ежедневните и най-предпочитаните от децата в обществените предучилищни заведения. От позиция на доброволно избрана роля играещите реализират договорен замисъл чрез разнообразни действия и установяват взаимодействия, чрез които формират определени взаимоотношения помежду си. Обусловеността на социалните взаимодействия в играта от непосредствените наблюдения на децата над обществения начин на живот актуализира този популярен педагогически проблем в настоящия етап от развитието на страната ни. Естествено възниква въпросът за степента на

влияние на обществените промени върху съдържанието, структурата и функциите на социалните взаимодействия, тъй като чрез тях ежедневно се реализира процесът на личностно формиране в предучилищна възраст. По-пълното характеризиране на феномена социални взаимодействия е възможно чрез сравняване на данните за проявяването му в творческите игри през последните десетилетия.

Затова със статията се цели чрез сравнителен анализ на данни за творческите игри на деца, посещавали предучилищни заведения през две последователни десетилетия съответно на 80-те и 90-те г. от ХХ в., да се очертаят традициите, както и евентуални изменения в социалните вза-

имодействия, за да се допълни теорията за творческите игри и нейното практическо значение за личностното формиране на съвременното дете в предучилищните заведения. Формулират се две хипотези – нулева и алтернативна. Според нулевата хипотеза се приема, че измененията в обществения начин на живот не водят до съществени социални предпоставки, поради което не се променят и социалните взаимодействия в творческите игри на децата от предучилищна възраст. В съответствие с алтернативната хипотеза се допуска, че измененията в обществения начин на живот предопределят реализиране на все още непълно изследвани игрови взаимодействия и променят очакванията на възрастните за претворяване и усвояване на нравствен опит чрез творческата игра. Ежедневните ролеви взаимодействия влияят дискретно, но трайно върху процеса на личностното формиране на посещаващите предучилищни заведения, поради което е необходимо своевременно да бъдат идентифицирани и направлявани в съответствие с общочовешките нравствени ценности.

Обект на изследване са социалните взаимодействия в творческите игри на децата от предучилищна възраст, установени чрез

съвместни проучвания със студенти и специалисти по предучилищна педагогика, обучавани във ВТУ “Св. св. Кирил и Методий”. Без да се подценява творческият характер на детската игра, за предмет на изследване се приемат закономерните зависимости между обогатяването на социалния опит в организирания възпитателен процес и отразяването му в творческите игри.

Като се оценява многоаспектността на избрания проблем, се приема решаването на две задачи:

1. Чрез уточняване и систематизиране на резултатите от проведени теоретико-приложни изследвания за овладяването на творческите игри да се очертаят основните педагогически проблеми, възникващи в игровия процес на съвременните деца в предучилищните заведения.

2. След разграничаване на традиционните от новите тенденции в социалните взаимодействия да се набележат условия, в които е възможно децата от предучилищна възраст трайно да овладяват общочовешки ценности чрез споделяне и претворяване на социален опит в творческите игри.

В единство със задачите е направен и подбор на методите за изследване на социалните взаимо-

действия на децата в творческите игри. Методиката на изследването е изградена посредством: теоретичен анализ на публикации за овладяване на творческите игри на децата; целенасочени наблюдения на творчески игри на децата в предучилищните заведения; устни разговори с деца от предучилищна възраст за социалните им взаимодействия в творчески игри; моделиране на социалните взаимодействия в творческите игри.

От публикациите за социалните взаимодействия в творческите игри се търсят отговори на въпросите за: етапа от индивидуалното развитие, в който се проявяват възможности за реализиране на социални взаимодействия; влиянието на възпитателните фактори за установяване и обогатяване на социални взаимодействия; уточняване на недостатъчно използвани възможности на възпитателния процес в съвременните детски заведения за ориентиране на децата към социални взаимодействия, чрез които е възможно да се приобщи към общочовешките нравствени ценности.

Очертаната рамка за изследване на социалните взаимодействия в творческите игри предопределя да се уточни възрастта, в която следва да се прояви изследвани-

ят феномен, както и да се очертаят предпоставките и условията, от които зависи изменението и развитието му. Отделено бе внимание на литературата за зависимостите между социалното възпитание и развитие през ранна и предучилищна възраст, за да се конкретизират периодите от индивидуалното развитие, когато въздействието на определени възпитателни фактори е най-съществено.

В изследванията на редица български педагози и психолози като В. Манова-Томова (11), Е. Петрова (14;15), Ив. Димитров (9) и др. личностното въздействие на възрастния е определено като фундаментално за детето в младенческа и ранна възраст. Уточнено е, че чрез непосредствени въздействия най-близките възрастни предизвикват и постепенно формират избирателно отношение у детето към обкръжаващите го хора. Това отношение е израз преди всичко на положителни предпочитания, възникващи като адекватни реакции на родителската любов през времето за бодърстване. Разнообразието от положителни емоционални въздействия предразполага към проявяване на ответни реакции към членовете на семейството.

Като цитира резултатите от изследванията на редица западни психолози и педиатри (R. Debre, H. Wallon, R. Zazzo), както и руските учени Л. С. Виготски, А. Н. Леонтиев, В. Манова-Томова определя, че емоционалното отношение на възрастните влияе върху социалното развитие на детето (11, 66-72). Тя установява, че през първата година от живота си детето се радва на играчките и предметите, но неговите емоции стават по-силни, когато присъства възрастен. М. И. Лисина и И. Димитров уточняват, че чрез положителни емоционални взаимодействия с възрастен детето овладява и основните разновидности на средствата за общуване (експресивно-мимически, предметно-действени, речеви). Чрез тези средства то привлича и задържа вниманието на възрастния върху себе си (9, 52-65). Така детето най-напред започва да опознава поведението на другите, а значително по-късно – своето.

Според М. И. Лисина и Ив. Димитров за най-малките деца е много важно възрастният да бъде необикновено богат източник на въздействия (9,24). От съществено значение е и уточнението, което формулира А. Кошелева, че когато показва определен обект пред детето, възрастният предста-

вя не само способите и средствата за опознаване на качествата и свойствата му, а демонстрира и отношението си към него (7,30).

За разлика от първите социални въздействия, водещи до естествено възникване на ранни взаимодействия с възрастните, придобиването на социален опит за общуване с връстниците протича по-различно. Овладяването на най-необходимия опит за осъществяване на взаимодействието дете-дете преминава през определени етапи. Така например през първата година от живота си децата не проявяват възможности за социални взаимодействия помежду си. Характерно е, че около 10-месечна възраст бебетата се отнасят едно към друго като към живи играчки. Едва във възрастта между 18-20 месеца те проявяват първите взаимодействия предимно с познати деца. Характерно е, че в средата на втората година започват да се страхуват от непознати връстници. По данни на Jerome Kagan от 1981 г. (цит. по 17, 62-64) децата на около 2 – 2,5 години при среща с непознатото дете на тяхната възраст престават да играят, доближават се до майките си, а понякога и плачат. За разлика от тях едногодишните или продължават да играят или започват “да изследват” косите,

лицето, дрехите на непознатото. Специалистите по когнитивна психология обясняват описаното поведение с овладяването на когнитивни схеми и социални очаквания. Чрез постоянното общуване с възрастния детето формира схема за поведението на възрастния, в която включва определени свои очаквания за наблюдаваното. Такава схема у едногодишните не е изградена, тъй като те много рядко биват оставяни в обкръжението на връстници. Възникването на състояние на напрегнатост у двегодишното дете е резултат от невъзможността му да отговори на своите многобройни въпроси за непознатото дете. На 3-годишна възраст тази ситуация се променя, тъй като детето вече притежава известен опит за изграждане на взаимодействия с непознати.

Като характеризира закономерностите в развитието на човешката психика, А. Н. Леонтиев отбелязва, че до 3 – 4-годишна възраст за детето е трудно да приеме и да се подчини на правила в игровата дейност. Но в тази възраст то започва да приема желани роли от живота на възрастните, изпълнението на които постепенно реализира по присъщите за ролята правила във въображаема игрова ситуация. Чрез действия-

та си от позиция на избрана роля детето опознава не само отношението на човека към предмета, а и отношенията на хората един към друг (8, 491-492).

А. Н. Леонтиев конкретизира, че в предучилищна игра детето винаги си служи със социални операции и действия, като чрез тях овладява човешката действителност. Игровото действие е обобщено, извършвано е условно в игрова ситуация, многократно повтаряно въз основа на положителна игрова мотивация (8,486-492).

Значителна част от тези игрови действия играещите ползват за претворяване на опознавани човешки действия. Чрез тях въздействат върху конкретен индивид или група от хора, с които преценяват, че могат да съгласуват усилията си и се обединяват за постигане на социално значим резултат през определен период от време, както и за установяване на обществени отношения. Възникването на социални игрови взаимодействия представя достъпните за изследване характеристики на определено поведение, тъй като отразяват присъщите външни признаци за състоянието на детето в играта и насочват към разкриване на степента на неговото развитие. За установяване на социално взаимодействие в творческата игра са не-

обходими най-малко две и повече деца, които: проявяват взаимно емоционално предразположение едно към друго: приемат роли от живота на възрастните, между които съществува определена зависимост; служат си с адекватни на ролите действия. Във всяко социално взаимодействие се открояват изразни средства на 3 основни компонента на игровото поведение – емоционален, интелектуален и практически.

Тъй като изследването обхваща продължителен период, през който са установени и описани разнообразни игрови взаимодействия, за сравнителен анализ се избират 3 основни групи от тях, обособени въз основа на честотата на проявяване в игровия замисъл. Така в първата група се включват най-често изгражданите през последните две десетилетия социални игрови взаимодействия, реализирани по актуален игров замисъл. Във втората група се отделят зараждащите се през последното десетилетие игрови взаимодействия, които служат за претворяване на игров замисъл, възникващ в резултат от промените в обществения живот. В третата група се обособяват осъществените през предходното десетилетие социални взаимодействия, за които съвременните деца не могат да оформят

игров замисъл заради невъзможност за наблюдения.

Резултатите от извършения сравнителен анализ дават основания за конкретизиране на основните фактори, от които зависи възникването и формирането на социалните взаимодействия между децата в творческите игри.

След ранжиране на факторите според силата на въздействието им върху децата от предучилищна възраст бе уточнен следният низходящ ред: влияние на възрастовите възможности за опознаване на социалната среда; въздействие на професионалната подготовка на учителката за претворяване на опознавания социален опит чрез игрови взаимодействия; значение на обществената среда за реализиране на социалните игрови взаимодействия.

Ранжираният на първо място фактор **влияние на възрастовите възможности за опознаване на социалната среда** придоби конкретен, но противоречив облик. От една страна, в творческите игри на децата от изследваните две десетилетия се запазват установени и подробно анализирани съществени характеристики на игровите взаимодействия, популяризирани в редица изследвания през 70-те и 80-те г. на XX в. от Д. Б. Елконин (5), А. Н. Леонтиев (8), Е. Пет-

рова (14,15), Г. Пиръов и Д. Батоева (10), Е. Русинова (18), Ф. Даскалова (4) и др. От друга страна, настъпилите социални изменения през 90-те г. в определена степен оказват нееднозначно влияние и може да се допусне, че вероятно ще наложат да се допълва съвременната теория за творческите игри на децата от предучилищна възраст.

По-конкретно фактите, потвърждаващи зависимостта **възрастови възможности – опознаване и отразяване на социалната среда** в творческите игри, се проявяват в следните направления:

1. И двете групи на изследвани деца развиват естествени потребности от претворяване на опознавания социален опит, наблюдаван в живота на възрастните, предимно чрез взаимодействия с връстниците си в ежедневните творчески игри. Актуализирането на игров замисъл зависи от възрастовите потребности за нови впечатления спрямо отделни елементи от социалната среда, въпреки че тя глобално въздейства върху децата. Това глобално въздействие последователно се разчленява чрез избирателно пресъздаване само на определени елементи, към които постепенно се добавят нови от социалната среда. Детето извършва пре-

ход от най-близкото социално обкръжение към последователно опознаването. Така например и за двете изследвани групи е характерно следното: 3 – 4-годишните установяват предимно социални взаимодействия по игров замисъл за наблюдаваното в семейството, в детската градина, в транспортните средства, в лекарския кабинет и от телевизионните предавания; 4 -5-годишните добавят и други обекти – поликлиника, болница, аптека, магазини и др.; 5 – 7-годишните значително по-пълно отразяват социалната среда чрез взаимодействия и в училище, в стоматология, в книжарница, в библиотека, в космоса и др.

2. Социалните взаимодействия се разгръщат в определено обкръжение на връстници. 3 – 4-годишните постепенно започват да общуват с връстниците си чрез временно протичаща игра по двойки във въображаема ситуация от позиция на договорени роли (майка – дете; учителка – дете; лекар – дете; шофьор – дете и др.). В творческите игри на 4 – 5-годишните се проявяват игрови групировки от три и повече деца (баща – дете – касиерка; дете – майка – лекар – медицинска сестра; учителка – дете – стоматолог – медицинска сестра и др.) В социалните взаимодействия на 5 – 7-

годишните се оформят значително по-разнообразни игрови структури, които се изграждат от поставени в логични зависимости роли и игрови групировки (учителка – детска група; детска група – училищен клас; екип от космически кораб – команден състав от Земята; дете – лекарски екип – детска група и др.)

3. Социалните взаимодействия постепенно се обогатяват и разнообразяват във възрастов план чрез промени в броя, в съдържанието и във взаимната връзка между игровите действия на формиращите игрова групировка. Игровите действия на 3 – 4-годишните са обобщени, като една част от тях са предназначени предимно за привличане вниманието на връстника към себе си чрез избраната роля, а друга част са краткотрайни ответни ролеви действия. Постепенно към тях се прибавят и други ролеви действия, чрез които се оформят игрови взаимодействия. 4 – 5-годишните си служат с игрови действия, предназначени за игрово общуване между различни роли. Взаимодействията в игровата групировка се подчиняват на съдържащи се правила за пресъздаване на избраната роля и обусловени от опознати реални (житейски) отношения. 5 – 7-годишните прилагат

игрови действия, чрез които регулират отношенията си на различни нива (със съиграчите от групировката, към която доброволно са се включили; с отделен съиграч от друга групировка; с група съиграчи, установили определена зависимост помежду си.

Изследваната зависимост **възрастови възможности – опознаване и отразяване на социалната среда** се проявява и в следните по-малко изследвани досега тенденции:

1. Забавя се формирането на навици у съвременните деца за общуване с техните връстници в игрова ситуация в сравнение с темповете на този процес, установен в творческите игри на посещаващите детски заведения през 80-те г. Основна причина за това забавяне е снижаването на посещаемостта на децата в предучилищните заведения през последното десетилетие. Така се намалява времето за общуване между връстници, с което се отсрочва опознаването между тях от предучилищна към начална училищна възраст.

Нередовно посещаването на предучилищно заведение дете започва да се чувства по-сигурно в някой кът от занималнята, отколкото сред останалите деца. Тази ситуация го предразполага към

отчуждение, индивидуализъм и поставя нови изисквания към съдържанието и към функциите на възпитанието. Очертава се проблемът за развитие на положителните страни на индивидуалността в предучилищна възраст, за превръщане на високите собствени постижения в условие за социализация. Създаването на технология за стимулиране на стремежа към позитивни отношения би противодействало на изявите на неприсъщи за децата от предучилищна възраст форми на агресия.

2. През последното десетилетие се оказва, че децата компенсират забавеното формиране на умения за добронамерено опознаване с връстниците с демонстрации на собствена или чужда физическа сила. С най-висока честота са следните прояви: отнемане на играчка; блъскане тялото на другото дете към опасен предмет или пространство; драскане с нокти или друго средство и др.

Подобни прояви са съпътствали волното детство на всички поколения, но в сегашния етап от общественото развитие поставянето им като педагогически казус за решаване от предучилищно възпитание се основава конкретно на следните факти: увеличава се с около 3 пъти повече честотата на агресивните прояви в игровата

дейност на съвременните деца в сравнение с връстниците им от предходното десетилетие; снижава се възрастовата граница за самоуверено демонстриране на физическа сила на дете спрямо дете; разнообразяват се формите на агресивни действия; декларира се незачитане на общочовешките норми за съвместен начин на живот; пренебрегва се човешкото достойнство и стойностите на човешкия живот.

От разговорите с проявилите агресия спрямо връстници може със сигурност да се твърди, че постъпките са подражателни, а не резултат на детското въображение. В своите агресивни прояви децата отразяват преди всичко впечатления от обкръжаващия ги живот, от телевизионни и радиопредавания, от разговори с възрастни и по-големи братя, сестри, родственици, съседи и други. В предучилищното заведение се пренася напрежението на обществото преди всичко чрез непосредствените наблюдения на помалките членове на семейството върху постъпките на най-близките – майка, баща, баба, дядо, а понякога и на по-големите деца. Заетостта на възрастните в семейството осигурява повече време на децата за гледане на телевизия, която вместо образователни програ-

ми излъчва предавания без необходимите възпитателни стойности. В тях по-слабо са застъпени темите за постигане на разбирателство и съгрудничество, а преобладава популяризирането на насилие в най-разнообразни форми.

3. Със значително повече противоречия протича установяването на роли в взаимодействията в творческите игри на децата от 90-те г. в сравнение с тези прояви на техните връстници от 80-те г. Едни и същи социални роли биват изградени по най-разнообразни начини, тъй като социалните представи на съиграчите съществено се различават, а понякога и взаимно се изключват.

А е известно, че във всяка творческа игра се изграждат роли посредством обобщени игрови действия въз основа на наблюденията върху живота на възрастните. Внушаването на истинността в ролята се реализира посредством присъщи правила за нейната същност, които действат дискретно. Тези правила не се натрапват чрез словесни указания от друг човек, а са отражение на собственото светоусещане на участника в играта. Оказа се, че през погледа на съвременните деца социалната роля не съществува в живота по общоприети правила, поради което и нейното пресъздаване в иг-

рата не може да протече в познатите варианти от предходните десетилетия. Но когато обществото променя облика си и все още не установява стандарт за сигурност на взаимодействията и отношенията между хората, детето не получава необходимите му социални образци за поведение.

Даже при изграждането на роля в театрализираните игри децата се чувстват несигурни, тъй като извършват аналогии между отразеното в произведението и наблюдаваното в живота. Традиционното противопоставяне на доброто и злото се приема с резерви от съвременното дете, което съществено го отличава от неговите връстници, наблюдавани в предходното десетилетие.

Не са по-различни и взаимодействията в строителните и строително-конструктивните игри, където поевхелите материали за тази дейност се сравняват с предлаганото на пазара. Много популярното и предпочитано място за творческа игра на строители през предходното десетилетие тази част от занималните се заема от все по-малко деца. Обикновено се оформят нестабилни и често враждуващи групировки. Към традиционните роли на строители, ръководители на обекти, шофьори и други се прибавят те-

лохранителите, бизнесмените. Интересно е, че тези роли децата изграждат предимно чрез обобщени силови действия (словесни заплахи, разпореждане по мобилфоната, разрушаване на части от строежа или на целия строеж и др.).

Наблюдаването в социалната среда се превръща в съдържание на ролята, която детето желае да пресъздаде. Възниква въпросът за педагогическата мярка, въз основа на която трябва да се предлагат за възприемане и обсъждане образците за социални взаимодействия и взаимоотношения, които ще бъдат необходими в предстоящия съзнателен живот. Необходимо е да се приеме за целесъобразно осъществяване на пропедевтика, чрез която достъпно да се предлагат за усвояване общочовешките правила за съвместен начин на живот. Но не бива да се подценява и фактът, че когато обществото е в криза, ще бъде осъществим известен синхрон между възпитателните фактори. Това актуализира и възможностите за представяне на липсващото нравствено съдържание в живота чрез произведения от фолклора, от литературата за деца, както и от други произведения на изкуството, където се съхраняват подходящи примери за нравствени доброде-

тели. Така до известна степен в детските заведения е възможно да се изградят компенсаторни механизми за гражданско възпитание, които липсват на този етап от формиране на обществото.

4. Установиха се и съществени различия в мотивировката за доброволен избор на социални роли в творческите игри на децата от изследваните две десетилетия. Характерно е, че участниците в сюжетно-ролевите игри от 80-те г. почти ежедневно обособяваха групировки на строители, на театър, както и на наблюдавани социални обекти. Претворяваните от тях роли на работещите в завод, в ТКЗС, в космически кораб не се реализират през 90-те г. Тези социални роли от труда на възрастните остават непознати, поради което не се претворяват в игрите.

В съответствие с настъпилите изменения в обществения начин на живот през 90-те г. в творческите игри се разгръщат групировки на телохранители, на банкери, на народни представители, на популярни звезди от телевизионния екран и др. Тревога буди честотата на предпочитанията към обобщената роля на разрушителя, която изпълняват и момчетата, и момичетата.

Преориентирането към избор на позитивна роля и към установяване на толерантни социални взаимодействия безспорно зависи и от определения на второ място фактор, а именно **въздействия на професионалната подготовка на учителката за претворяване на опознавания социален опит чрез игрови взаимодействия.** Сравнителният анализ на данните послужи за уточняване на редица оптимистични тенденции във взаимодействията между предучилищния педагог и децата. Те се изразяват в следното:

1. Наблюдаваните деца от двете десетилетия се поставят в силна емоционална зависимост от учителя, която изразяват открито. Настояват да водят разговори, да бъдат заедно с учителя, проявяват ревност и прилагат различни похвати за привличане на вниманието му в желаните посоки, доверяват свои тайни, търсят помощ при възникнали конфликти.

2. Ролята на учителя е сред често избираемите. Изграждат се не само с обобщени, а и посредством по-конкретни, индивидуално присъщи действия. Обикновено в тази роля има постоянни действия като: установяване на определен ред в помещенията и в отношенията между децата; поддържане на чистота в детската гра-

дина; полагане грижи за болно дете; осигуряване на условия за живот на стайните растения, на декоративните рибки, на птичките и др.; приобщаване на децата чрез произведения на изкуството и пр.

3. Учителят е предпочитан, но равностоен партньор в творческата игра. Характерно е, че порядко децата от 80-те г. и значително по-често децата от 90-те г. демонстрират неуважение към избора на ръководна роля. Изолират проявяващите стремеж към лидерство. Даже в случаите, когато учителят изяви желание да представи съществуваща социална зависимост, невинаги постига желаните резултат.

4. Децата оценяват компетентността на учителя и участието му в творческата игра. Докато играещите деца от 80-те г. приемат ръководната роля на учителя за естествена и необходима, понастоящем се оказва, че техните връстници предпочитат непосредственото взаимодействие между партньори, които доброволно са избрали роли и не приемат опитите за ръководене, както и за вмешателство в игровия процес.

5. Трайно се запазва очакването за положително перспективно развитие на игровия процес у децата от двете десетилетия. Безрезервно се приемат предложения-

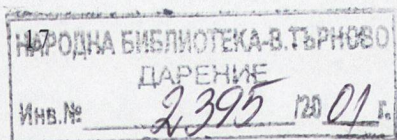
та за създаване на по-добри и по-различни условия за игровия процес, чрез което творческата игра служи за обогатяване съдържанието на другите дейности – трудова, художествена, познавателна и т.н.

Резултатите от ранжирания на трето място фактор – **значение на обществената среда за реализиране на социалните игрови взаимодействия**. Потвърди се постановката на Жан Пиаже, че в предучилищната игра децата претворяват наблюдаваното от своето социално обкръжение, а не се позовават на преразказаното или изкуствено пресъздаваното (21). Затова именно обществената среда е един от източниците на противоречия във възпитателния процес, реализиран чрез творческата игра. Към тези източници на напрежение отнасяме следните:

1. Най-близкото социално обкръжение на детето, изграждано от неговите роднини, се изобразява чрез различия в състава и съдържанието на живота в семейството. В творческите игри на децата от 80-те г. обект за претворяване е семейството с обществени трудови ангажименти. Сутрин майките и бащите бързат за работа, приготвят децата за детската градина или за училище. Само понякога майките остават въ-

щи, за да се грижат за болните деца. Най-често претворявани в игрите са социални взаимодействия между майка – дете, майка – дете – лекар, майка – дете – учителка и др. Представите на децата от 90-те г. за семейството са много разнообразни. Пресъздаването на семейството е в неприсъщи за детето форми като: разговори между безработни родители; неуспешно издирване на работа; неуважение към възрастните хора; физическо насилие спрямо децата и т.н. В игровите групировки много рядко се появяват роли за по-големи или по-малки деца в семейството. Но много често сред семейните грижи се подреждат манипулациите спрямо домашните любимци като: разходка на чист въздух; изкъпване и хранене; водене в лечебница; закупуване на лекарства; поставяне на ваксини и др. Грижите за куклата постепенно се заместват с други играчки – куче, коте, папагал, маймушка или електронно устройство.

2. Изграждането на сюжети от почивните дни също значително е променено по съдържание. За децата от 80-те г. са характерни грижите за хигиената в жилището, разходките в парковете, посещенията на куклен театър и други развлечения. През 90-те г. техните връстници представят друга

социална картина. Семейството се разделя на възрастни и деца. На децата се поставят ограничения като: да не излизат на улицата, защото е опасно; да не се разхождат из жилището, защото ще изцапат и т.н. Същевременно възрастните са изцяло ангажирани с издирване и закупуване на продукти за хранене, а по-рядко се представят и грижите за произвеждането им.

3. За опознаване на социалното обкръжение почти не се претворяват сюжети. Много по-рядко в сравнение с връстниците си

от 80-те г. съвременните деца споделят впечатления от семейните почивки на море, на планина.

В заключение е необходимо да се отбележи, че детето опознава начина на живот в обществото косвен път – най-често чрез телевизията и много по-рядко чрез радиото и чрез социалния живот в семейството. На този етап чрез творческите игри детската градина се представя като източник на информация за живота на възрастните, с което значително се увеличават отговорностите на предучилищния педагог.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Берн, З.* Игры, в которые играют люди. Психология человеческих взаимоотношений; Люди, которые играют в игры. Психология человеческой судьбы. Л., 1992.
2. *Витанова, Н.* Играта като социална система. С., 1976.
3. *Говорова, Р., Р. Васильева.* Использование наглядных моделей при подготовке детей к сюжетно-ролевой игре. Дошкольное воспитание, 1979, № 6.
4. *Даскалова, Ф.* Играта и диалогът във възрастта на въпросите. Предучилищно възпитание, 1995, № 3.
5. *Елконин, Д. Б.* Психология на играта. С., 1984.
6. *Зворыгина, Е., Н. Комарова.* Педагогические условия формирования игры. Дошкольное воспитание, 1989, № 7.
7. *Кошелева, А.* Как понимают дошкольники взаимодействия и взаимоотношения между сверстниками. Дошкольное воспитание, 1986, № 4.
8. *Леонтиев, А. Н.* Проблеми на развитието на психиката. С., 1974.
9. *Лисина, М., Ив. Димитров.* Общуване и самопознание (от раждането до седмата година). С., 1982.
10. Личността на детето. Под ред. на *Г. Пиръв и Д. Батоева*, С., 1985.
11. *Манова-Томова, В.* Психологическа диагностика на ранното детство. С., 1974.
12. *Михайленко, Н., Н. Короткова.* Формирование сюжетной игры у детей пятого года жизни. Дошкольное воспитание, 1989, № 7.
13. *Михайленко, Н., Н. Короткова.* Формирование сюжетной игры у детей четвертого года жизни. Дошкольное воспитание, 1989, № 6.
14. *Петрова, Е.* Играта и нравственото формиране на детската личност. С., 1976.
15. *Петрова, Е.* Интегративни функции на играта в педагогическия процес. С., 1976.
16. Практикум по общей психологии. Под ред. *А. И. Щербакова*, 2-е изд., перераб. и доп., М., 1990.
17. Развитие личности ребенка. Пер. с англ. Общ. ред. *А. М. Фонарева*. М., 1987.
18. *Русинова, Е.* Възпитаване на въображението в сюжетно-ролевата игра. С., 1979.
19. *Чакъров, Н.* Педагогическото взаимодействие. С., 1980.
20. *Monighan-Nourot, P. Scales, B., Noorn, J. with Almy, M.* Looking at Children's Play. Teachers College Press, Columbia University, New York & London, 1987.
21. *Piaget, J.* Le jugement moral chez l'enfant Paris. Alcan, 1948.
22. *Wallon, A.* Les origines du caractere chez l'enfant. 2-ee-dition. Paris, 1949.

SOCIAL INTERACTIONS IN CREATIVE PLAY OF PRESCHOOL CHILDREN

VESELINA PETROVA

Summary

The article summarizes results of comparative analysis of data, concerning creative play of children, attending preschool institutions during a period of the consecutive decades (the eighties and the nineties of the XX century)

An attempt is made to expand the theory of creative play through deliniation of traditions and specification of changes in the social interactions between playing children.